

**DE REGIONALE BETEKENIS VAN
BOTANISCHE TUINEN**

door
H. J. VENEMA
(Wageningen)

Terwijl ik door de Botanische Tuin van Antibes wandel en maar niet genoeg kan krijgen van de subtropische pracht die deze tuin herbergt, wordt het me plotseling duidelijk waarover ik met mijn Limburgse vrienden spreken zal.

Als zo veel andere West-Europese botanische tuinen herbergt ook deze een rijke verzameling gewassen, die in de loop der jaren met

veel toewijding bijeengebracht is en verzorgd wordt. Zij vormt een onuitputtelijke bron van onderzoek, onderwijs, voorlichting, recreatie.

Maar hoeveel vragen, die zich aan de bezoeker opdringen, vormen hier werkelijk een studie-object? Vindt hier de Zuid-Franse tuinarchitect het materiaal dat hij in zijn Provençaalse tuin wenst te gebruiken in volle omvang en ontplooiing? Komen hier de kwekers van de Riviera kijken naar eventuele nieuwe aanwinsten voor hun sortimenten? Kan hier de tuinliefhebber terecht als hij een verantwoorde keuze wil doen voor zijn tuin? Waar zijn de flatbewoners uit de meer dan overbevolkte kuststreken, die een schaduwrijke, stille tuin als de hunne beschouwen?

I. Rotstuin, vijver en border in de Botanische Tuin te Terwinselen, 1959.

Ik weet wel, deze vragen kan men ook stellen aan vele andere West-Europese botanische tuinen. Men kan zo gemakkelijk in zijn programma stellen, dat de botanische tuin ook voor de tuinbouw van grote betekenis is. Waaraan dan de laatste jaren vaak gaarne als een zeer actueel punt wordt toegevoegd dat zij ook studiemateriaal levert voor de in ontwikkeling achtergebleven gebieden. Natuurlijk is dat waar en zelfs in hoge mate! Maar in hoeverre neemt men werkelijk de studie van vele, vele landbouwkundige vragen, die de jonge landen stellen, ter hand?

Nog wat doormijmerend over dit wereldvraagstuk van de eerste orde, kom ik ten slotte weer terecht bij de Nederlandse verhoudingen.

Realiseert men zich wel voldoende dat juist in deze tijd botanische tuinen van grote economische betekenis kunnen zijn? Hun programma, als zij al een programma hebben en niet maar wat voortsudderden op een verleden, hoe indrukwekkend ook, moet dan vooral aansluiten bij de behoeften van deze tijd. Voor een nationaal Arboretum, zoals we dat in Wageningen bezitten is zo'n programma ten dele anders van aard dan van regionale botanische tuinen. Dat hangt samen met het onderwijs en onderzoek dat aan de enige Landbouwhogeschool van ons land verricht wordt. Toch heeft deze tuin ook diverse taken gemeen met regionale botanische tuinen.

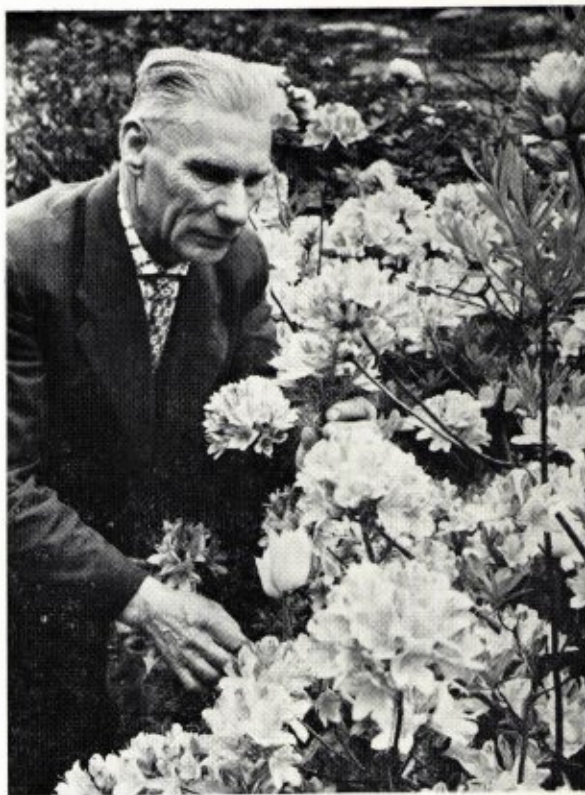
II. Collectie rotsplanten in de Botanische Tuin te Terwindschen, 1959.

Nu zijn we in ons land bepaald niet overvoerd met regionale botanische tuinen. Zij vinden hun oorsprong veelal in het particulier initiatief. Het Pinetum Blijdenstein (Hilversum), het Pinetum Schovenhorst (Putten) en het Pinetum Van Gimborn (Doorn) zijn semi-overheidsbezit doch als particulier bezit ontstaan. Het Pinetum De Dennenhorst te Lunteren, het Arboretum Trompenburg te Rotterdam, het Arboretum Poort-Bulten te De Lutte en het jongste Arboretum van notaris Smit te Eenrum zijn privé-bezit. Men vrage niet ten koste van welke offers zulke verzamelingen in stand gehouden worden!

Dan het Arboretum te Terwinselen, waarvan de Staatsmijnen eigenaar zijn en dat ook al in zorgelijke omstandigheden verkeert. Maar is dat eigenlijk wel nodig? Geven officiële instanties zich wel voldoende rekenschap van de betekenis die een goed geleide, regionale botanische tuin bezit?

Natuurlijk moeten regionale botanische tuinen in een klein land als het onze er niet op uit zijn eenzelfde verzameling onderdak te willen verschaffen als in Wageningen, Nijmegen en in aangrenzende verzamelingen van Duitsland en België bijeengebracht zijn. Dat heeft niets te maken met lokaal patriottisme maar alles met een verantwoord wetenschappelijk en economisch beheer van zo'n verzameling. Daar behoeven niet uitgeplant te worden een volledige verzameling winterharde houtige gewassen, een verzameling van 156 taxa (dat zijn soorten, variëteiten en cultuurvariëteiten) van *Malus*, 123 taxa van *Sorbus* en vele cultuurvariëteiten van *Delphinium* enz. enz.. Maar wel moet gelet worden op de resultaten waartoe de studie van deze sortimenten te Wageningen geleid heeft.

Dit zgn. sortimentsonderzoek is na de oorlog door de Botanische Tuinen te Wageningen ter hand genomen. Uit gesprekken met kwekers vóór en tijdens de oorlog, bleek bij velen duidelijk de behoefte te bestaan om hun bedrijven te saneren onder meer door beperking van het aantal cultuurvariëteiten. Daarvoor komen in aanmerking vaste planten als *Delphinium*, *Helenium*, *Hosta*, *Papaver*, *Trollius* enz.; echter ook van houtige gewassen als *Crataegus*, *Malus*, *Philadelphus*, *Prunus*, *Sorbus* enz. worden veel te veel cultuurvariëteiten gekweekt. Jaarlijks

III. Hortulanus Jos. van Loo, die gedurende meer dan 25 jaren de hortus te Terwinselen met grote toewijding verzorgd heeft en die thans zijn waardevolle verzameling met ondergang bedreigd ziet. 1962.

komen er nieuwe bij. Zijn dat werkelijk waardevolle aanwinsten? Kan er niet veel opgeruimd worden in verband met de stromingen in de moderne tuinarchitectuur? Zo ja, wie moet zo'n taak aanvatten en waar moet deze ten uitvoer gelegd worden? En zou het dan geen aanbeveling verdienen op verschillende plaatsen in ons land het materiaal bijeen te brengen waarvan men na uitvoerige studie tot de conclusie gekomen is dat de cultuur daarvan zowel voor kwekers als voor tuinliefhebbers aanbeveling verdient.

Bijna 25 jaren worden zulke onderzoeken door de wetenschappelijke staf van de Botanische Tuinen te Wageningen verricht, in samenwerking met tuinarchitecten en kwekers van vaste planten en houtige gewassen. Ze zijn niet

meer weg te denken uit de tuinbouwpraktijk. Enige malen per jaar komt een werkgroep van kwekers en leden van de wetenschappelijke staf bijeen om uitvoering te geven aan het werkprogramma, dat in gemeenschappelijk overleg telkenjare wordt opgesteld. De laatste jaren nemen ook tuinarchitecten deel aan deze besprekingen en wordt de Planteziektenkundige Dienst om advies gevraagd. De aldus verkregen brede samenstelling der werkgroep, die, afhankelijk van het studie-object enige malen per jaar te Wageningen bijeenkomt, garandeert een goed gefundeerde en alzijdig verantwoorde uitspraak. Haar resultaten worden in de vakbladen gepubliceerd. Bij de beoordeling wordt in de eerste plaats grote betekenis toegekend aan de juistheid van de benaming: een vlag dekt een lading. Voorts worden in de beoordeling betrokken eigenschappen als bloeiduur, bloeitijdstip, vorstresistentie, resistentie tegen plagen en ziekten, hoogte, cultuurmoeilijkheden, houdbaarheid als snijbloem, eventuele betekenis voor het forceren. Een niet onbelangrijk gedeelte van de te beoordelen cultuurvariëteiten wordt onmiddellijk afgewezen. Enkele worden aangehouden ter wille van hun speciale betekenis. Het resultaat is dat tot 1968 in studie genomen zijn 22 groepen; het aantal beoordeelde cultuurvariëteiten bedroeg 682. Dit aantal is teruggebracht tot 239.

Afgezien van de niet geringe betekenis ener uniforme naamgeving, betekent deze sortimentsbeperking economisch een maatregel, die én de kwekers én de afnemers ten goede komt. De afnemers: dat zijn de tuinliefhebbers, de tuinarchitecten, waterschapsbesturen, enz. Het moet voor hen van grote betekenis geacht worden niet alleen kennis te nemen van de verkregen resultaten zoals die in de vakbladen der kwekers gepubliceerd worden, maar ook de planten uit eigen aanschouwing te leren kennen en daarop hun keuze te baseren. De kwekers zelf volgen de aanbevolen adviezen gaarne op: zij weten dat het gekozen materiaal het beste is wat momenteel ter beschikking staat en dat al het waardevolle materiaal opgeruimd dient te worden.

Waar kunnen nu belangstellenden, dus kwekers en afnemers, terecht, die van de verkregen resultaten kennis willen nemen? Zeker niet altijd bij de kwekers, die vooral wat de houtige gewassen betreft, slechts zelden hun planten in

volle wasdom op de kwekerij kunnen tonen.

Hier nu ligt een niet genoeg te schatten taak voor regionale botanische tuinen. Denken we daarbij in dit geval aan Terwinselen. Daar dient zo'n collectie van uitgezochte vaste planten en heesters bijeengebracht te worden en jaarlijks op peil gehouden te worden. Het bijeenbrengen van zo'n collectie vraagt nauwelijks financiële offers, als men maar de juiste weg weet te bewandelen. Wanneer dit materiaal bijv. betrokken zou worden uit de Botanische Tuinen te Wageningen, dan zou men in de eerste plaats beschikken over juist benaamde planten en in de tweede plaats over door deskundigen aanbevolen waardevolle collecties. Zo'n tuin te Terwinselen zou het centrum dienen te zijn van waar kwekers hun materiaal, eventueel tegen enige vergoeding, zouden kunnen betrekken.

Van belang is het ook dat de Botanische Tuinen te Wageningen door zijn uitgebreide buitenlandse relaties steeds op de hoogte is van nieuwigheden welke elders gewonnen zijn en kan zorgen voor centrale invoer.

Welke kwekersorganisatie in Limburg zet zich eens achter dit doel, waarbij zowel kwekers als afnemers gebaat zijn, met de Botanische Tuin van Terwinselen als centrum, alwaar immers reeds een zeer waardevolle kern aanwezig is!

Dit werk kan natuurlijk op verschillende manieren verbreed en verdiept worden. Geregelde bijeenkomsten te Wageningen van kwekers en tuinarchitecten stellen hen in staat kennis te nemen van de verkregen resultaten. Behalve de Dendrologendagen dragen daartoe ook de Mededelingen bij, een kwartaaluitgave van de Stichting Vrienden van het Arboretum. Wanneer Terwinselen eenmaal zo'n centrum voor Zuid-Oost Nederland zou kunnen worden, dan zouden de kwekers en andere afnemers enige keren per jaar via een „zendbrief” op de hoogte gehouden kunnen worden.

Daarbij komt nog dat de Botanische Tuin te Terwinselen een belangrijke specifieke rol zou kunnen vervullen. Na de oorlog is men in ons land voor het eerst op grote schaal geconfronteerd geworden met vragen over water- en luchtverontreiniging. De snelle industrialisatie van het westen van ons land schept een aantal specifieke problemen, zowel betrekking

hebbend op de drinkwatervoorziening als op de groenvoorziening van de steden. Maar kennen we zulke problemen ook niet in Limburg? Men moet zelve gezien hebben van welke omvang deze fatale werking op vele organismen is. Op een Internationaal Congres, onlangs te Wageningen gehouden, is dat nog eens duidelijk aan de dag getreden. Welnu, de Botanische Tuin te Terwinselen zou een goede gelegenheid kunnen bieden de elders verkregen resultaten voor Z.O.-Nederland te toetsen.

Nog enkele andere voorbeelden mogen genoemd worden waaruit duidelijk de functie blijkt van „proef- en demonstratietuin” van zo'n regionale Botanische Tuin.

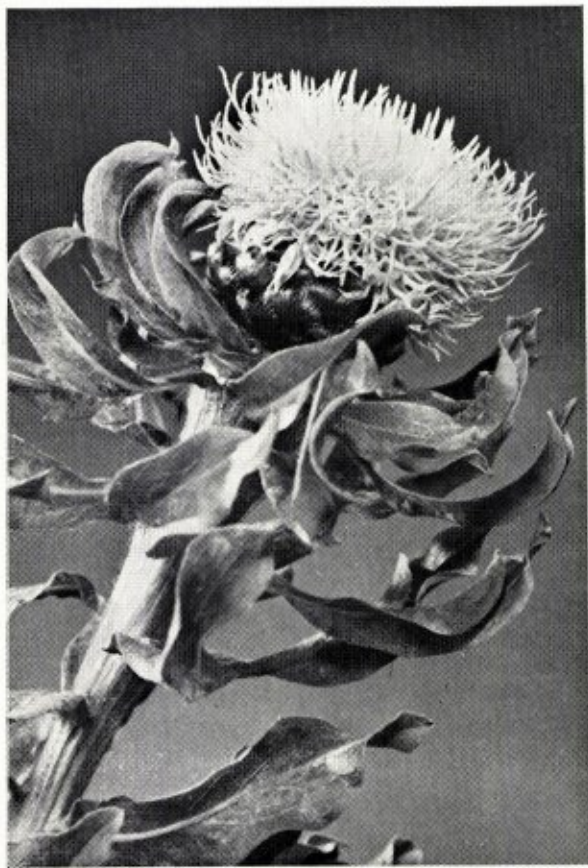
Als één der belangrijkste doeleinden, zo niet de belangrijkste van een botanische tuin, moet beschouwd worden het bijeenbrengen van zo

volledig mogelijke, winterharde collecties. Gezien de beperkte oppervlakte van het merendeel der botanische tuinen, beschikt men veelal over slechts één of enkele exemplaren van elke soort en variëteit. Dat mag dan voor de vakman in vele gevallen toereikend zijn, het is in geen geval bevredigend voor het merendeel der tuinliefhebbers. De hoogtepunten van zijn enthousiasme voor de botanische tuinen vallen veelal samen met de massale bloei van: azalea's, rhododendrons, rozen, seringen, japanse sierkersen enz.. Regionale botanische tuinen kunnen zich zeker niet de weelde veroorloven onverschillig te staan tegenover deze publieke belangstelling voor de massale bloei van zulke groepen. In Terwinselen vormen bijv. de rhododendrons reeds zo'n aantrekkelijke attractie.

Ieder, die de Flora van Nederland (Heukels en van Oostroom) ter hand neemt, bemerkt dat dit boek begint met een hoofdstuk over de 11 plantengeografische districten, waarin Nederland verdeeld wordt, van de hand van Prof. Dr. Ir. J. L. van Soest. Uit het kaartje dat aan dit hoofdstuk toegevoegd is, blijkt dat het grondgebied van de provincie Limburg tot 5 van zulke districten behoort: het Fluviatiel district, het Kempens district, het Subcentreurop district, het Löss-district en het Krijtdistrict.

Zoals wij in de tuin van het Biologisch Station te Wijster (Drente) — een onderafdeling van het Laboratorium voor Plantensystematiek en -geografie te Wageningen — en ook in de Botanische Tuinen te Wageningen, een verzameling der belangrijkste planten kenmerkend voor de verschillende districten waaruit deze provincies bestaan, bijeengebracht hebben, zo zouden wij in de Botanische Tuin te Terwinselen ook de belangrijkste planten bijeen kunnen brengen, die kenmerkend zijn voor de 5 districten waartoe het grondgebied van Limburg behoort.

Veel nuttig werk kan er uitgaan van een vriendenkring van de Botanische Tuin, zoals we die in diverse universiteitssteden kennen. Maar alles hangt daarbij af van een bezielende leiding. Men beperke zich daarbij bepaald niet tot een hoerageroep bij de eerste voorjaarsbloei van vroegbloeiende heesters of tot een Oh-kreet over de rozenpracht. Maar men dient bij voortdurende werkelijk belangstellende bezoekers te wijzen op allerlei aspecten van het leven, zo-

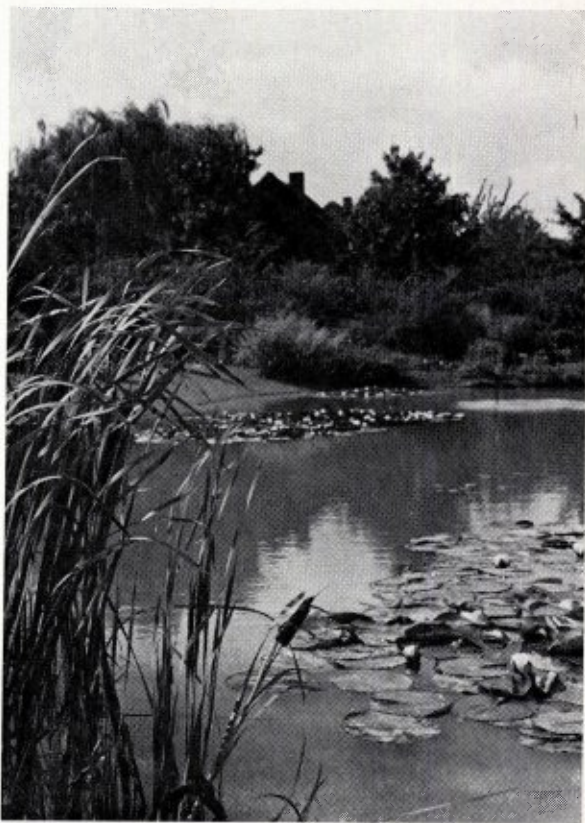
IV. *Centaurea macrocephala* Puschk. 1950.

als zich dat in een botanische tuin op velerlei wijzen openbaart. Alleen de beste journalisten met veel kennis van zaken en een vaardige pen kunnen zich met succes kwijten van zo'n taak. Gebrek aan belangstelling behoeven zij niet te vrezen.

Zo'n vriendenkring mag zich niet alleen beperken tot het schrijven van een bescheiden verhaaltje, maar dient ook lezingen, excursies, tentoonstellingen, enz. te organiseren. Ook hier weer: er is genoeg latente belangstelling aanwezig. Het hangt af van het initiatief. In Wageningen bijv. trekken de voordrachten van de Stichting Vrienden van het Arboretum, vergeleken met overeenkomstige lezingen door andere verenigingen georganiseerd, het grootste aantal bezoekers. Maar wat belet ons om samenwerking te zoeken met andere, gelijk gerichte verenigingen?

Er is één grote groep van belangstellenden, die ik nog niet genoemd heb. Ik bedoel de leerlingen van allerlei soorten onderwijsinstellingen, te beginnen met het kleuteronderwijs en via allerlei soorten van lagere scholen naar middelbare scholen. Ik heb geen schoolgaande kinderen meer en weet weinig van het vele nieuws dat zich op dit terrein bezig is te voltrekken. Maar dat zo'n tuin niet alleen voldoende materiaal voor het klassikaal onderwijs moet leveren, doch ook tegemoet dient te komen aan individuele belangstelling is duidelijk. En dan niet alleen in de klas, maar ook in de tuin te midden van de levende planten. Vragen als: hoe overwinteren planten? hoe komen ze in het voorjaar boven de grond? hoe worden ze bestoven? hoe vindt de verspreiding van hun vruchten plaats? en voorts allerlei phaenologische vragen kunnen hier bestudeerd worden. De verworven kennis vormt een bron van voortdurend levensgeluk. Het komt erop aan op de juiste leeftijd de juiste belangstelling te wekken!

Maar waarom zouden we ons tot het algemeen vormend onderwijs moeten beperken? Leerlingen van huishoudscholen, tuinbouwcurssussen en -scholen, kunstacademies en ook nog wel van andere schooltypen mogen best een paar uur per week naar de botanische tuin verwezen worden. En niet alleen op de uren dat er onderwijs in plant- en dierkunde gegeven wordt, ook andere lesuren komen daarvoor in

V. Vijver in de Botanische Tuin te Terwinselen.

aanmerking. We krijgen in Wageningen jaarlijks bezoek van leerlingen van een modeacademie uit Den Haag en van de Kunstacademie uit Arnhem. En waarom zouden de leden van de Vereniging van Huisvrouwen en van de Bond van Plattelandsvrouwen niet minstens éénmaal per kwartaal hun kennis hier komen verrijken ten bate van het verzorgen van eigen tuin- en kamerplanten!

Waarom zouden we een jeugdclub voor natuurstudie niet in de gelegenheid stellen er een bijenkorf te plaatsen en nestkastjes op te hangen? De Wageningse aquariumvereniging heeft zelfs haar jubileumtentoonstelling in het Arboretum gehouden. En dan dienen we ten slotte, maar niet ten laatste, aan ouden van dagen en gehandicapten te denken; die kunnen hier onbevreesd voor het verkeer een wandelgelegenheid vinden (in het Zuiderpark te 's-Gravenhage is zelfs een deel van het park

speciaal voor blinden ingericht!); aan kleuterleidsters om in een fraaie omgeving de hen toevertrouwde peuters te laten luisteren naar het vallend blad, te laten kijken naar voortdrijvende wolken en naar de kringen van vallende regendruppels in de vijver, en aan hopeloos verliefden die zich ergens opgenomen weten in de natuur, al zal dat niet buiten het geluid van de straaljagers zijn, die dagelijks de hemel krassen.

En waarom zouden wij geen hoop mogen koesteren dat deze Botanische Tuin te Terwinselen eens de kern zal mogen worden voor een instelling van Hoger Onderwijs, waar elke provincie die zichzelf respecteert — en dus ook Limburg — naar uitkijkt?

Komt onderwijzers, doctoren, jeugdleiders, sociaal werkers, bankdirecteuren, huisvrouwen, padvinders en liefst ook een mijn directeur, kortom allen die de opgroeiende jeugd lief is en de oudjes respecteren: laat men zich ten spoedigste gemeenschappelijk beraden om het initiatief te nemen de tuin van Terwinselen te doen voortbestaan.

Waarom zou het Natuurhistorisch Genootschap van Limburg daartoe niet het initiatief nemen? Het is de hartewens van een Fries, die in de loop der jaren om meer dan een reden het Limburgse land zeer dierbaar geworden is, dat deze tuin behouden mag blijven.

Mag ik tenslotte in een wijder verband wijzen op de grote culturele betekenis van een botanische tuin, ook van een regionale botanische tuin. Het land, de streek, de stad, die zijn bewoners de rijkst geschakeerde schatten kan tonen, maakt waarlijk aanspraak op de aanduiding van „cultureel centrum”. Dat zijn in de meeste gevallen de musea met hun historische schatten en kunstverzamelingen.

Daaraan zou ik willen toevoegen de botanische tuinen.

Zij kunnen echter alleen dan aanspraak maken op de aanduiding van „cultureel centrum”, wanneer deze inrichtingen een dynamisch karakter dragen, dat alle lagen van de maatschappij weet te bereiken. Niet voor niets hebben landen, die het zwaarst onder de oorlog geleden hebben alles in het werk gesteld om hun vernielde en verloren schatten zoveel mogelijk te vervangen of te herstellen.

Musea en botanische tuinen bezitten beide „verzamelingen”.

Zij willen de gemeenschap dienen in onderwijs, onderzoek en voorlichting. Men zou het wezen van een universiteit het geschreven en het gesproken woord kunnen noemen — de bibliotheek en de collegezaal. Het wezen van een museum en van een botanische tuin is het voorwerp en de demonstratie daarvan. Beide beogen zij een bijdrage te leveren tot een beter begrip van ons zelve en van de omgeving waarin wij leven. Collegezaal en museum vullen elkaar in dit opzicht aan. Een belangrijk verschil is echter dat het museum, maar ook de botanische tuin, hun taken op zeer verschillend niveau kunnen vervullen voor zeer uiteenlopende geïnteresseerden.

Met enige nadruk wil ik hier wijzen op de noodzaak om een bepaald peil te handhaven.

Biologie, vroeger Natuurlijke Historie genaamd, laat zich zo gemakkelijk populariseren: wanneer dat echter uitloopt op een te sterke schematisering van de werkelijkheid of een te sterk romantisch gekleurde uiteenzetting, dan is dat bepaald af te keuren.

Men mag gerust wetenschappelijk ingaan op de grote vraagstukken van de biologie: voortplanting, erfelijkheidsleer, evolutieleer, de samenhang tussen „Leven” en „Omgeving”. Er is niets op tegen zo af en toe zijn gehoor bewust te maken dat biologie een moeilijke wetenschap is, wier vraagstukken verder reiken dan de exploratie van het heelal door satellieten. In verband hiermede is het ook nuttig en nodig nu en dan te wijzen op de grenzen van de wetenschap en op de wetenschappelijke verantwoordelijkheid van de onderzoeker.

Het is mijn overtuiging dat regionale botanische tuinen, mits geleid door enthousiaste en bekwame krachten, op dit terrein een belangrijke taak te vervullen hebben.

Mag ik eindigen met een uitnodiging. Ik geloof niet dat de leden van ons Genootschap zich vaak buiten de provinciale grenzen begeven, maar het Maandblad staat zelfs voor buitenlandse bijdragen open! Ik neem daarom de vrijheid u allen uit te nodigen tot een bezoek aan het Belmonte Arboretum te Wageningen. Beter dan woorden spreken de feiten. Ook in dit geval. Hartelijk welkom!

De foto's I-V werden welwillend ter beschikking gesteld door de Voorlichtingsdienst der Nederlandse Steenkolenmijnen te Heerlen.